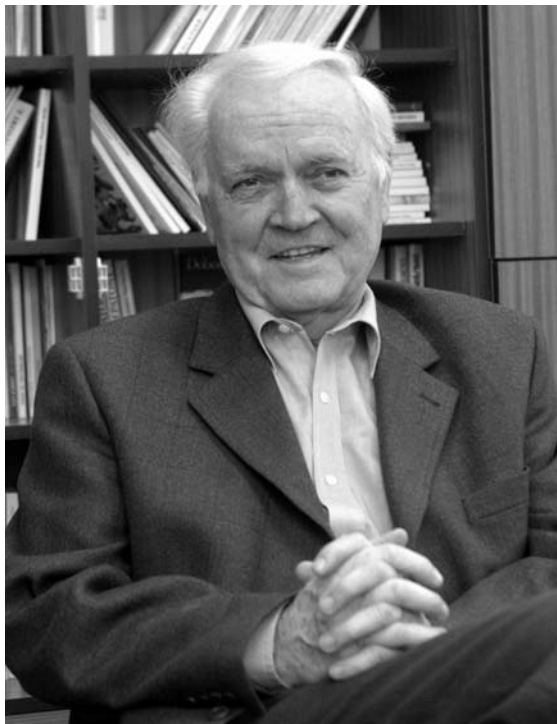

MÁRKUS BÉLA

Troll és a puszta pej lova

A kis viking

Dobos László regénye, a *Sodrásban* nem folytatódott, s hogy miért nem, ennek magyarázatát hiába keresnénk az írói vallomásokban, nyilatkozatokban. Hogy a regény megjelenését követő öt esztendőben megkísérelte-e tétő alá hozni a tervezett ciklusnak legalább a következő darabját, éppúgy kiderítetlen, mint hogy miképp érintette – Szlovákia történetének fejezetcímét kölcsönözve – „a bársonyos forradalom adventje”, a glasznosztj és a peresztrojka. Az Irodalmi Szemle negyvenöt éves múltjára visszatekintve a *Fergeteges történelem (Égyűrűk hatalma II.)* mindössze azt idézi fel ezekből az időkből, hogy rendőrségi követése „arcátlanul folyt” a nyolcvanas évek közepe végéig, oly annyira figyelte az államrendőrség, hogy amikor hazatért egy-egy pesti útjáról, a főnöke, a kiadó igazgatója, Sárkány Árpád már tudott minden lépéséről. Morális próbatételét is érzékelteti – megpróbálták besúgónak beszervezni –, alkotói próbálkozásairól azonban hallgat itt is, másutt is. A munkája, kiadói dolga pedig aligha töltötte ki az életét; annak sincs nyoma, hogy Gorbacsov színre lépése után a csehszlovákiai rendszerellenes erők bármelyikéhez, akár a legtevékenyebb civil csoportosulásokhoz, az ökológusokhoz vagy a természetvédők-höz, akár pedig az aktivizálódó reformkommunistákhoz, netán különböző ellenzéki sejtekhez, titkos egyházi mozgalmakhoz kapcsolódott volna. Bár köztudott, hogy a glasznosztj és a peresztrojka szelleme a szocialista táboron, a „szovjet blokkon” belül az NDK mellett Csehszlovákiát hatotta át a legkevésbé, hogy itt volt a legerősebb a reformoktól való félelem – annál érdekesebb lenne tudni, mivel teltek Dobos László napjai a bársonyos forradalom adventjekor.

Annál is inkább, mivel 1989 novemberével kezdődően három-négy éven át szinte minden napja nyomon követhető az interjúi, beszélgetései, vagy a cikkei, publicisztikái alapján. Ezekből tudható, mikortól szavaznak ismét bizalmat neki a Madách Kiadó dolgozói, s lesz ismét az igazgatójuk. Innen, hogy mikor jár segélyszállítmányt kísérve a forradalom sebeit viselő Romániában, mikor meghívottként az RMDSZ első kongresszusán. A Csemadok tiszteletbeli elnökeként mikor szólal meg, hogy tervezi a sztalinista maradványnak csúfolt szervezet átalakítását, különböző mozgalmakhoz, pártkezdeményekhez való viszonyát – szintén ezekből olvasható ki. Szlovák parlamenti szereplése világos; jól kirajzolódik, mi egyes politikusokról a véleménye, s mi a szlovák–magyar viszony alakulásáról. A Magyarok Világszövetségében elfoglalt pozíciói – 1989-től társelnök, 1992-től az egyik alelnök – milyen elképzeléseket, nemzetstratégiai terveket érlelnek meg benne, ez sem marad homályban. Csak az alkotói létezéséről hallgat. Nemzet- és kultúrpolitikusként sokszor nyilatkozik, szépiróként egyszer sem – csak majd 1994-ben, amikor Kossuth-díjat

kap. Ám addig már túl van „ifjúsági” regényén, *A kis vikingen* – a róla való beszédet azonban annyira mellőzi, mintha a mű maga mintegy mellékesen készült volna. S mintha maga sem érdemesítette volna több figyelemre, mint amennyit kapott. Márpedig igen-igen csekély érdeklődést keltett – de a rendszerváltoztatások zsvivájában nem is igen kelthetett nagyobb, hangosabbat. Különösen, hogy az ajánló szövege szerint a legfiatalabb olvasókhöz akart szólni. Azokhoz, akikről a könyv hátuljára került ismertető jóindulatúan feltételezi, tisztában vannak vele, hogy a szerző korábbi köteteinek középpontjában a népeket, nemzeteket, és nemzetiségeket „egzisztenciájukban érintő” nagy társadalmi változások, történelmi sorsfordulók emberi vonatkozásai álltak. Őket igazítja el, megnyerni akarván, hogy most viszont hétköznapi eseményeknek „egy kisgyermek által láttatott világa bontakozik ki”.

Köszöntjük a 80. születésnapját ünneplő Dobos Lászlót

Az ajánlás hátralévő, többszörösen összetett mondata nemcsak azért meggondolkodtató, mert kétségessé teszi, tényleg a gyermekek kedvét, kíváncsiságát szándékozta-e felcsigázni, hanem azért is, mert felkínálja a vita lehetőségét egy másik kivonatolással, Görömbei Andrásnak a Digitális Irodalmi Akadémia honlapján szereplő mondataival. „A magyar édesanya és norvég édesapa révén két hazát, nyelvet, szokás- és normarendszert, két mélyen átélt mesevilágot a magáénak valló kis Lars csodálatos, már-már mesebeli életébe azonban fokozatosan betörnek a hétköznapi prózaibb, nyersebb eseményei, s a mindaddig harmonikus családi élet megbomlása nem hagyja érintetlenül a kisfiú kialakuló tudatát és lelki világát sem” – így az előbbi. Az utóbbi pedig azzal az állítással kezdi, hogy a „gyermekregényt” a szerző Norvégiában született unokája ihlette, aztán – átváltva egy másik műfajra – a „meseregény” fő problémáját így nevezi meg: „a vegyes házasságból született gyerek kettős otthonossága és kettős hontalansága. A két, egymással ellentétes irányból kapott hatások lelki következménye”. A lappangó vita mindenekelőtt a haza és a hontalanság fogalmának tisztázásával válhatna nyílttá, pontosabban annak a körvonalazásával, hogy e fogalmakhoz milyen tartalmakat kezd kapcsolni a gyermeki tudat. A *kis vikinget* a meseregény műfajába sorolva még az a nehézség is előáll, hogy egyáltalán használhatóak-e ezek a társadalmi, történelmi gyökerű kifejezések, hiszen a mese lényegéhez tartozik a valóság felfüggesztése, a tapasztalati világ elhagyása, a fantasztikus meghódítása, mégpedig az időtlenség keretei között, a történelmi idő semmibevételével. Szintén érdemes a felvetésre, vajon melyek azok a prózaibb események, amelyek Lars lelki világára akkora erővel hatnak, hogy Szeberényi Zoltán *Magyar irodalom Szlovákiában 1945–1999* (AB-ART, 2000) című monográfiájában mind az ajánlás, mind az akadémiai összefoglaló megfogalmazásait elfogadva, már „két irányból zuhogó” határról ad számot, mi több, „lelki traumákat” gerjesztő következményekről. Oszítja továbbá a névtelen, illetve a neves kolléga véleményét: „ifjúsági regény, pontosabban: meseregény”, írja, páratlan műfajváltozat, valamiféle traumamese létezését feltételezve ezzel.

I. Minden további, a műfajra vonatkozó polémiának elejét lehetne talán venni, elfogadva, hogy *A kis viking* se nem ifjúsági, se nem gyermek-, se nem meseregény, hanem egyszerűen „csak” regény, amelynek egy nyolctíz év körül járó kisfiú a hőse. Mégpedig – és ez az elbeszélésmodot tekintve visszakanyarodás a pálya elejéhez – vallomásos, egyes szám első személyben beszélő hőse. Lényeges mozzanat, hogy szocializációja, a társadalmi együttélés szabály- és szokásrendszerének

elsajátítása ott tart, amikor még nem alakította ki a saját egyéni viselkedésmintáit, értékorientációt. A viselkedését, cselekedetét mozgató erők, okok közül a fejlődési motívumoknak, az egyéni ambíciók, életcélok megvalósításának szinte semmi szerepük nincs, ellentétben az elemi lelki és biológiai szükségletek kielégítésére ösztönző hiánymotívumokkal. A biológiai alapszükségletek mellett a szeretet és a kötődés szüksége határozza meg. Ugyancsak lényeges mozzanat, hogy szocializációja csaknem teljes egészében családi keretek között megy végbe, hiányzik az iskola közege, nincs szó arról, hogy noha már csaknem tíz éves, iskolába járna (az sem kerül szóba, hogy Norvégiában az iskolásköteles kor mikor kezdődik). Nevelése, nevelődése dolgában fontos intézmény, a társadalmi normákat, mintákat a családnál esetleg módszeresebben közvetítő közeg marad tehát ki kiskorú életéből – az anyjához s általa a családhoz, a környezetéhez fűződő kapcsolata ezért a szokottnál is meghatározóbb jelentőségű én-tudatának kialakulásában. Akit, akiket utánozhat, mintaként követhet, azok kizárólag ebből a körből kerülhetnek ki, én-azonosság-tudata, identitása is általuk formálódhat. A regény én-elbeszélője ekképpen meg is rajzolja a maga „pályáivét”: a kezdetben csak mesékre, mesélésekre vágyó Lars története végére eljut odáig, hogy az ősei iránt kezd érdeklődni. Akinek a képzeletét előbb Troll, az óriás ember lányoma mozgatta meg, kötötte le, az mintha saját elődei lábnyomába vágyna lépni: az öreg nagyapjába, a legényébe, a nagymamáéba, aztán bestefaréba és bestemuréba, mindazokéba, akiket az anyja felsorol az ősök, az öregebbek, „és azok öregjei, és azok legöregebbjei” között. Ha nem is történik meg, de elkezdődik az önazonosítás, az identifikáció. Amelyet az ismeretek iránti kíváncsiság, a tudás vágya hajt, nem pedig érzelmi hiány- vagy sérelemérzet. Nemhogy trauma keltő sebek viselője lenne, messze van még az enyhe frusztráltságtól is, nincsenek kínzó, gyöttrő élményei.

Az otthonlanság érzése is nemhogy ellepné Larsot, még ismerni sem ismeri azt. Talán azért, mert több helyen is otthon érzi magát. Talán, mert természetes életformája az állandó úton levés. E tekintetben a Dobos-regény szerkezete mintha a műfaji értelemben vett mesét formázná – kultúrantropológusok szerint ugyanis ennek egyik univerzális alkotóeleme az utazás (ld. Biczó Gábor: *A mese hermeneutikája*. in: *Közelítések a mesehez*. szerk. Bálint Péter. Didakt, Debrecen, 2006.). Larsot az életkora, s persze a családjától, a szüleitől való függése is meggátolja abban, hogy útjaiba, utazásaiba mintegy belső vágyait, félelmeit, törekvéseit vetítse ki. Mint ahogy a hallott s megjegyzett – az én-elbeszélésben közvetített – meséknek sincs ilyen szerepük, tizenkettő

közül egy sem igen szolgál a projekció eszközeül. A helyváltogatás motívuma történetsszervező erőként a mesei varázsszámhoz illően három rétegben jelenik meg: az elbeszélő jelenben éppúgy kétféle alapon – analógiás, párhuzamos módon, illetve ellenpontozva – kapcsolódnak össze, ahogy az előadott mesékben, valamint a főleg az anyai emlékezetben feltáruló elbeszélte múltban is.

Az elbeszélői alaphelyzet nincs ugyan egyértelműen rögzítve, ám úgy tetszik, egy karácsony reggel jelöli az idejét, a norvég nagymama oslói házának ablaka pedig a helyét. A tekintet innen, e valóságos viszonytól mindjárt a képzeletbe úszik, majd a messzi távol szintén tapasztalati, ám most az emlékezés által közel hozott világába: a „hótörő” Trollon állapodik meg előbb, aztán a Duna mellett lakó másik nagymamához ugrik át. Ő „olyan távoli, mint az Óperenciás-tenger”, s azért van különös varázsa annak, ahol él, mert ott „a meséket látni is lehet”, lelkesül Lars, túlzásba esve, nyilván, hisz előbb a norvég óriást is látta, utóbb pedig, a Duna közelében járva sem elevenednek meg a mesék, sőt, alig is hall ott belőlük, a tucatnyi javát norvég földön mesélik el neki. Az alaphelyzet sajátossága még, hogy az Oslóból Pozsonyba futtatott képzelet a magyar rokonokat, az „ősöket” veszi számba, környezetükkel, ezen belül is a farkashoz hasonló kutyával, a Tiszával együtt. Lehet, hiányuk, e karácsonyi jelen nem valóságuk, az oslói ünneptől való távolmaradásuk az oka, hogy az unoka emlékezete náluk időz el előbb, s nem a norvég családnál. A következetesen mamának hívott édesanyja gyermekkorának – „amikor én még nem voltam” – ismétlődő epizódjai is ezért kerülhetnek előtérbe, s talán még a névazonosság okán: a kutya neve előhívja azét a folyóét, a Tiszáét, ahol a nyarait töltötte. Ezek a nyári kirándulások idézik aztán meg a gyermeki szemléletre oly jellemző analógiás alapon Lars „icuripicuri” korának útjait, amikor „mint a kenguruk”, kis zsákban az anyja hasán utazott, majd mikor járnai kezdett, „hátulzsákot” kapott, a szintén következetesen papának nevezett édesapja így vitte magával minden hónap végén a nagymamáékhoz a farmra.

A farm, az oslói és a pozsonyi ház jelzik azt a háromszöget, amelyen belül az elbeszélő élete zajlik, illetve amelyek viszonyítási pontként szerepelnek bármikor, ha elhagyja őket, az egyformán otthonának érzett helyszíneket. A regény cselekményében az induló helyzethez képest a mama első meséje sem hoz változást: az öreg juhász halála után magára maradó kislány esete a bárányokra fogat fenő rókával és farkassal az állatmesék Aisóposszal és Phaedrusszal jelzett antik hagyományát, illetve La Fontaine költészetét idézi meg, a hiszékenységek térbeli változáshoz nem kötött példáját. Efféle eltérés, kalandos helycsere ismét csak az emlékezetben történik:

a mama most a nyarak után a telekről mesél, a karácsonyi utazásokról a Tisza-parti nagymamájához, a kislány dédjéhez. Az egész éjjel s még egy fél napig tartó vonatozásról, s aztán a két pej ló húzta szánkóról, a nyakukban lógó, a farkasokat elriasztó csengőről – talán ezt a hangzásbeli élményt is az elbeszélői alaphelyzet, az oslói karácsony hívta életre. Annál is inkább, mivel a szános ember „a kristályhegy felé” indítja a lovait, s azokról a „fáradt csillagokról” beszél, amelyek tán a „felhők hegyén” ülve, „Északnak” – azaz Norvégia felé? – ragyognak a legjobban, itt meg csak hunyorognak. E képzetársítás azt kérdezteti Larssal, vajon az édesanyja nem látta-e a fehér kutyák mutatta szánúton Trollt, hiszen ő – ahogy a norvég nagymama mesélni szokta – unalmában kijön a barlangjából, s „felmegy a legmagasabb hegyre”. Az óriás kalandjai helyett aztán azét a névtelen emberét kezdi mesélni, aki elindult „egyszer” megkeresni a Szoria Moria palotát – ahogy erről a norvég nagymamától hallott először. A térváltozás nemcsak távolságok, hanem magasságok legyőzése is: a kíváncsi embert szelek viszik, előbb a keleti, aztán a nyugati, ez adja tovább a délinek, s persze hogy az északi szárnyán repül végül, míg meg nem mutatja neki a messziről világító palotát. A gyermeki fantázia nem tesz különbséget a különböző valóságsíkok között: a norvég népmesebeli kastély, vár látomása a mama nagy, havas pusztaságon utazásának megjelenített látványára vetül. Aztán a kórházba szállításának és az orvostól való félelmének élményét már ő meséli úgy el, hogy a fia tényleg a gonosz király varázslójának hiszi az orvost, csodálkozva mégis, az érdekes előadás szerint „mintha a király meg az öreg nagymama testvérek lennének”. És ismét a képzetek összekapcsolása: Lars újra a norvég nagymamájától hallott mese elmondásával próbálkozik. Gyermeki szemléletének ragyogó példáját adja, amikor a mama tapintatosan visszautasító mondatára, „Álmos vagyok, inkább máskor”, így felel: „Akkor csak az egyik szemedet tartsd nyitva, jó?”. S mondja is, hogyan lett az öregember legkisebb, folyton csak a hamuban játszó kislányból, akinek még neve sem volt, „a legnagyobb nyúlásztor Norvégiában”. Hogy kapott egyáltalán nevet – az édesanyja ajánlotta, hívják Hamujankónak, amit ő furcsállott: „... ezt lehet, mama? Te nem vagy pap bácsi, király sem...”, azaz van-e jogod elkeresztelni bárkit is –, s hogy hívták végül a nyulak a saját országukba, külön palotát építve neki.

A következő, negyedik mesét – anélkül, hogy az elbeszélői alaphelyzet változására bármi is utalna – az álom motívuma kapcsolja az előzőhöz. Most Lars szunyókálna, „az álom madár képében” indul el feléje. S itt az elbeszélő mód szükségképp változik: a saját álmára csak utónézetből láthatna rá, egyes szám harmadik személy

adja hát elő, hogy viszi magával a madár, teljesíteni akarva utasa kérését: oda repítse, ahhoz a kőhöz, „amelyiken a papa üldögélt, amikor elszökött az iskolából”. Igen finom érzékenységre vall, az én-elbeszélő és a szerzői narrátor, nem utolsósorban az álombeli gyermek részéről, hogy a kökeresés motívuma mindjárt azután merül föl, miután a mama óvodás és kisiskolás korának szerelméről, Dodóról beszélt. Lars mintha féltékeny volna anyja emlékeire, álmában legalább a jelennel szembesíti – a férj, a papa itt kerül először szóba. S itt, miután megtalálták a követ, ahogy a madár emlékszik rá, „szeplos volt az orra, mint a tiéd”. Ettől kezdve, a Dodóhoz kapcsolódó egy-két emlék megjelenítését és a rájuk vonatkozó reflexiókat követően, ha nem is a gyermeki rajongás – „Te azt nem tudod, milyen jó, ha a mesében is ott van a mama” –, de legalább a figyelem, az érdeklődés megoszlik, átterelődik a papa irányába. Az összehasonlítás alkalmait ragadva meg – ha nem is a rivalizálását. A mesék különbségeiből indulva ki: Lars kérdésére, hogy a „gyerekek miért szeretnek menni valahova”, az anyja a „hol volt, hol nem volt, az Óperenciás-tengeren is túl” kezdet jelentését magyarázza: „Sokan szeretnének eljutni oda, ahol a világ véget ér, és le lehet lógatni a lábukat”, s ezt tartja a legszebbnek, a vitéz királyfiak szerepeltetése mellett. A papa szerint viszont „északon ez másként van”, mások a mesék is, „itt a hajó a fontos”. A gyakorlatiasságot állítja szembe az álmodozással, a vikingeket, a norvégok őseit mint „az igazi hajósok”-at az Óperenciás-tengeren utazókkal. Talán már azt is a békéltető szándék kérdezteti a kisfiúval, hogy a magyarok között voltak-e olyan harcosok, mint a vikingek, de megtudván, hogy a kalandozó magyarok éppúgy pusztítottak és raboltak, mint a vikingek, már bizonyosan ez a szándék mondatja vele: „akkor a norvégok és magyarok lehetnének rokonok is”.

II. Ez az a pont, a kalandozások korának felidézése, amelyik mintegy mozgásba hozza a regény utazás-motívumát, ezzel is érzékeltetve Lars szüleinek egymástól való lassú eltávolodását. A kezdetet a gyermeki emlékezet két jelenethez köti. Analógiás alapon az egyiket, amikor még kisebb korában ők is „kalandoztak Jugoszláviában”, a tengerparton, ahol először hallotta őket veszekedni, s ahol a nudista strandon „mindenkinek ugrált valamije”, s „a papa mindig máshová nézeget”-ett. Aztán hajózni indultak, hogy amit a mama énekel az „isteni, isteni öböl”-ről, azt a papa kontrázza, norvégul dúdolva, hogy a „fjordok sokkal szebbek”. S mintha csak a növekvő feszültség szimbóluma öltött volna testet: vihar kerekedett, amit éppúgy nem tudtak lecsillapítani, ahogy ő sem szülei indulatát, pedig talán ezért kezdett volna mesét mondani, norvég nagymamája nyomán, a

„tengeri emberekről, de ott abban a motoros, zúgó hajóban nem tudtam senkinek elmondani”. A tenger hullámzása mintha az érzelmeiket kottázná, míg ki nem kötnek végre egy kis szigeten, amelyről azt gondolta, „ez a nyulak királysága”, olyan sok nyúllal találkoztak.

A civódások kezdetét azzal ellenpontozza, amikor még nagyon is egy akaraton voltak: születésével, életének kezdetével. Hogy hol volt, míg meg nem lett, a mama azt feleli, az ő és a papa testében, de várta a nagypapa, bestefar és a nagymama, bestemur. Aztán mielőtt a születésről mondatna mesét, a szülés fájdalmát, egyszersmind örömét idézteti fel. Azt, hogy a papa vele volt, fogta a kezét, törölgette az izzadságot, majd amikor minden összezavarodott benne s körötte, megszűnt a fény, majd megjelent ő, álomba szenderedve még egy óriást látott, aki az egyik kezével „tüzet önt a vízbe”. Lehet ez a tűz annak a fénynek a hordozója is, amelyik nem a mese, hanem a Biblia szerint, János evangéliuma értelmében minden e világra születő embert megvilágító fény – a biblikus párhuzam helyett a mesei érvényesül most, az ötödik mesében is. Az átváltozása, a szülés után madárrá lévő mamáé, akinek első gondolata, hírt vinni haza, „van már gyereke”. Sirályként szeli az eget, szivárványból issza a vizet, ennek a lábánál, egy nagy szikla alatt pihen meg, s tán ez juttatja eszébe, legalább egy fűszálat vagy egy virágmagot is kell majd a Tiszától hoznia, hogy letehesse a kő mellé, amelyet a papa és az ő lakodalmán a norvég vendégek hoztak, mondván, „ez Norvégia”. A Tiszához érve aztán „sirályul, sirály nyelven” mondta el, hogy a fiú már van, „körbepölytem a fát, és rikoltoztam, magas hangon”, nem ahogy a torkán, hanem a tökéletes átváltozás jeleként, „ahogy a csőrömön kifért”. Örömét beszéli el aztán a norvég szokás szerint lezajlott keresztelőre emlékezve is: az oltár elé árpakalász, tengeri, alma, szilva, nyírfavessző volt lerakva, minden úgy, ahogy a vikingek csinálták.

A keresztelés mint ünnep, a harmónia szertartása mutatkozik meg, hogy ennek elbeszélése után mindinkább a diszharmónia, az egyenetlenség jelei tűnjenek fel. Ennek a megbomlott összhangnak kifejezése a hatodik mese is, amelyik lehetne akár valóságos történet is, ha a realitás és az irrealitás határán át nem léptetne a híres vadász „igazságos medvé”-je, aki mintegy a gazdája helyett is vigyáz a kisnyulakra, gyenge däm vad borjakra, s aki észreveszi, hogy az énekesmadarak fészkeiből veszni kezdenek a tojások. Csónakkal kiránduló fiatal lányok szedik ki ezeket, s rakják a kötényeikbe – a medve azzal bünteti őket, hogy „három nap és három éjjel” kell evezniük a tavon, míg a vadász meg nem könyörül rajtuk. Az intézkedő medve figurája az elbeszélésben úgy tűnt elő, mint akinek a fia arrafelé lakik, amerre a papa farmja

van, Észak felé, ahová járni szeret, s ahová a mama viszont nem vágyik menni. Ezért méri a térképen vonalzóval, hány kilométerre van a Duna, ő pedig tán ezert szeretné – a mezőn dolgozó lovakat és az embereket a markába söprő ifjú Trollról az óvodás nénitől hallott (hetedik) mese meghosszabbításaként –, ha az óriás egyszer igazi lenne, „ha az ölébe venne, és ketten elindulnánk világgá”. Ez a világgá menés nyilván menekülés is, de az ismeretlennel való találkozás is. Mint a régi Norvégia felfedezése, a farmjukon, a házak a rövid ágyakkal, amelyekben félig ültek, úgy aludtak a hideg miatt. És mint Dag, a papa rokona titkának megsejtése is: minden évben eltűnik egyszer két lóval, de csak egyvel érkezik meg, hogy miért, nem derül ki. Tengerészekkel mulat, csempész – ellenpárja ismét a képzeletben ölt alakot. Bestefar mintha teljesíteni akarná unokája kívánságát – légy király! „ha te leszel... a fiad leszek” –, a farm legöregebb háza előtt trónra ül, koronát tesz a fejére, köntöst ölt magára, csakhogy elmesélhesse álmát a nagyon öreg emberről, aki őt szemelte ki királynak, s varázsesczközt, egy vékony kardot is adott neki, amely „mindent tud” a kezében, de ha más fogja meg, szarvasagancssá változik. Így amikor bestefar suhint vele egyet, minden és mindenki eltűnik, ő, Lars egyedül marad. S talán a kard varázsolta el, hogy ő álmodja tovább a nagypapa álmát. Egy szarvas parancsolja neki, üljön a hátára, szelek, madarak szárnya helyett ő viszi a Szarvasország királyához, hegyről hegyre, hegyről völgybe ugrálva, előbb ott pihenne meg, „ahol összeér a föld az éggel”, majd egy három ágra szakadt nagy folyóhoz érve. „Az lenne a jó, ha a mama valahonnan kukucskálna, és mondaná, mit kell ilyenkor csinálnom” – vágyja az álombeli gyermek, mint aki bánja már, hogy ha játékból is, de királyfi akart lenni. Nincs azonban megállás: a király szerint az őt már egy álló esztendő óta figyelő Legnagyobb Szarvasok Tanácsa úgy döntött, senki más nem lehet az ország örököse. Addig azonban próbákat kell kiállnia: „egy évig a víz mélyén kell élned, egy évig a föld mélyében, harmadik esztendőben a hegyek tetején, mert csak így lehet megtanulnod minden szükségest”.

Ehhez a képzeletbeli próbatételhez kapcsolódik a valóságos, a papa akarata szerinti: oda járjon iskolába, ahová ő járt, megtanítsa, hogy kell télen a hegyről lecsúszni: csak rá kell ülni a táskára, és csúszni, „a kormányzás a legfontosabb, meg kell kerülni a nagy fenyőfákat”. A királynak öltözött bestefar és a szarvasok királya is elképzelteti a párját. Az előbbi, mintegy az egyenlőség, az egyforma szeretet jegyében a pozsonyi nagy tata lesz: ha már egyetlenegy mesének se mondója, se szereplője, legalább mint gondoskodó nagyszülő említessék, aki kétszer ment eléjük Prágába, s legényesen az ölében cipelte őt.

Az utóbbi párja a norvégok igazi királya, aki „dolgozni is jár, tudja vezetni az autóját is”, s akiről a karácsony előtti vásárláskor (az elbeszélő így jelzi egy év elteltét?) beszélnek a nénik, míg kint az utcán várakozik, s el nem indul egy kiskutya nyomában a „királyok útján”. A mama „majdnem sírva” keresi, csak az vigasztalja, néhány nap még, s utaznak. „...Mi miért megyünk mindig a Dunához haza?” – kérdezi édesanyjától, az édesapja kétségeit, fenntartásait közvetítve. Hogy az utazás nagyon sok pénz, és „azt is mondja, hogy itt sokkal szebb minden”. És azt is, hogy „sokat telefonálsz, és az is sok pénz, fel is szerel neked egy mérőórát a telefonra”. A karácsonyi hazalátogatás terve a házaspár között megbomlott összhang jelzője – kérdés, hogy mint a mese műfajában, az útnak lesz-e, van-e terápiás értéke, az egyensúlyhoz vezető megoldásokra mutat-e rá. S a kisfiúnak ebben döntő szerepe van. Emiatt faggathatja az anyja: hol szeret lenni. A választ követően – „ott, ahol te, mama” – emiatt döntheti el, lerajzolja a papát is, „ahogy szomorkodik”. Ő maga helyreállítaná s magában helyre is állítja az egyensúlyt. Elmondja, amit a papa mondott neki, hogy szereti őket, csakhogy a mama más, „nem vagy igazi norvég és nem is nagyon akarsz az lenni”, az „ez nem olyan egyszerű” válasza pedig kicsi kora emlékeit idézi fel. Hogy a papa repülőre ülve megmutatta Norvégiát a legénynek, és hogy a mama ez idő tájt ruhatáros volt, mosogatott, utcán sült kolbászt – dolgozott, amit lehetett.

Hogy a karácsonyi utazás nem teremt körülötte harmóniát, ezt sejtetik a mama szavai: jól figyeljen meg mindent, „mert megtörténhet, hogy egyszer egyedül indulsz a Duna felé”. Ehhez illően akár tanmese is lehetne a következő, a kilencedik, a csikósról, Lovas Gergelyről és a griffről, aminek a hallgatása közben el-elszunyókál a repülőn. A történet szerint a csikós, akinek csupa fekete ló van, háromszáz, a keze alatt, fehér lovat szeretne magának, s ezért indul el napkeletre. Olyan magasan repült a lovával, hogy „megérinthette a nagyobb csillagok szélét”, ám amikor a lova kimúlt, hiába szólt a csillagokhoz, azok nem válaszoltak – nem volt, aki a visszavezető utat megmutassa neki. Felmászott hát a messzire kémlelni egy öreg fa tetejére, ahol egy óriási fészekben egy hosszú nyakú madárra lelt, akit megvéd a vihartól, s akiről kiderül, a griff fia. Hálából a griff megígéri, visszaviszi a hazájába, „ahol a fekete ménes legel”. A jótett helyébe jót várj mesei törvénye, s nem – mint János vitéz esetében – erőszakos tette röpteti tehát a dolgavégezetlenül hazatérő csikóst. Lovas Gergely története nem kínál megoldást. Ha elmondását didaktikus szándék vezérelte volna, ez nyilvánvalóan csődöt mondott.

A karácsonyi ünnepek a papa távollétében nem hozták elő a családi gondokat. Ha az egyensúly megbom-

lását sejtetik, akkor ez esetleg Lars formálódó egyéniségében, alakuló énjében mutatkozik meg úgy, hogy új s mindeddig első barátjával, Palikával játszva már nem viking szeretne lenni, s nem Troll kísérője, hanem a moziban látott Tarzan, ha már Winnetou-ról, az igazságos és erős apacs harcosról, akinek kisiskolás cimborája képzeli magát, nem hallott.

III. Oslóba visszatérve a mama mintha úgy remélné helyreállítani az egyensúlyt, hogy bejelenti, dolgozni akar. Ehhez illően, akárcsak az előbb, ismét lehetne tanmese is, amit a dolgos lányról előad. Saját vágyait, félelmeit vetítené bele? A paraszti munka céltalanságának őseitől örökölt tapasztalatát? Az örökös, időtlen fáradozását? Hisz „nagy kertben dolgozott a lány, míg végigkapálta a hosszát, kinőtt a kisbárányok téli bundája, s ahogy végzett a szélességével, már karácsonyra harangoztak” – szorgoskodása megtetszik egy öregembernek, aki még ifjú korában indult el az öreg király fiának feleséget keresni, s aki hét napon át figyeli a lányt, a nyolcadikon pedig magával viszi a hintóján a királyfihoz. Neki nincs sok ideje az udvarlásra, háborúba kell mennie, „egy esténk van, hogy megszeressük egymást”, mondja. Szőke kisfiuk születik – rá s a papára hasonlító? –, aki egy reggelre eltűnik, a leggonoszabb boszorkány elvarázsolta. Arany almafácska lett belőle, mikor ezt kivágták, lovacskát faragtak belőle, ezt simogatva aranszőrű báránka pattant ki belőle – ez változik aztán vissza királyfivá, a gyermekükké. Mindez a királynévá lett dolgos lányt azonban nem tölti el örömmel – korábban is visszavágyott a hosszú kertbe, most pedig azt mondja, „így én nem bírok élni”. A valóság hangulata kivételül, ránehezedik a mesére: „én minden sárkánynak és boszorkánynak levágom a fejét, mama!”, szól Lars biztatóan, hősleg, hiszen sárkányokról szó sem esett.

E tizedik mese elmondását az utak, utazások ideje követi. A mama iskolába jár, keveset van otthon, vizsgázik, „felveszik valami intézetbe”, ahol az lesz a dolga, hogy még többet utazzék, mint eddig, kórházakba menjen, orvosságokat magyarázni. Bárhová kerül is, akár a legészakibb városokba, ahonnan – mint az Óperenciás-tengerről mondta korábban – „már nem lehet továbbmenni, mert csak a semmi van”, mindig hívja telefonon. Sokszor magával viszi, ilyenkor, míg a mama dolgozik – gyógyszerügynök lehet? –, ő a szállodaszobában rajzolgat, képeslapokat nézeget. De anyja távollétében is megmarad az erős kapocs közöttük: amikor az apja rosszalóan megjegyzi, „a mama nagyon szeret vendégeskedni”, ő magában annyit fűz hozzá: „nem tudtam, hogy ez jó dolog vagy nem”. A mesék elmaradását viszont panaszolja – varázs- vagy tündérmesék helyett azonban „igaz mesét” kér. „Királylány, tündérek, sárkányok, rablók,

semmi ilyesmi, csak vége, ezek olyan elvágós mesék” – jellemzi ő maga az olyan történeteket, mint amelyet a hófálnak vágódó, onnan a tengerre benyúló jégnyelvre csúszó autójáról, halálos félelmű kalandjáról ad elő az édesanyja.

S még ezeknek az igaz meséknek a helyét is átveszik a veszekedések. A papa már nem segít csomagolni az útra kelő mamának, s amikor visszajön, a szép beszélgetések elmaradnak, csak „veszekedtek, csendesen, de veszekedtek”. A „rossz munka” miatt, s hogy a farmra menjenek, ahonnan – védekezik a mama – egész nap nézheti a völgyet. „Sokszor ez volt a mese helyett, s én nőttem, nőttem” – jelzi az idő múlását, s helyzete változását: a szülei papíron is vezetik, hány nap marad az egyikükkel, s hány napig a másikkal. Egy „nagy veszekedés” ismét párhuzamot diktál a norvég mesék summázatával: „minden királyság közül a havak királysága van legfentebb, azon túl már csak a jég van, csupasz jég, ott pedig nem tud megélni csak a szél”. Nemcsak a megélhetés, a „rossz munka” gondja – nyugtalanítja a mamát az is, ha sokáig nem mehet haza, Pozsonyba; honvágya van. Ez vetül ki az újabb, a tizenegyedik mesében, amit már nem otthon, hanem Hans Kristian bácsiéknál hall. A sötét házban, ahol nincs villany, Topio, az erdők szelleme a mesehős: a hozzá beállító fiatal vadászt kéri, maradjon ott örökre, neki adja egyetlen lányát is. Miután egy nagy fa alatt összeházasodtak, s teltek az idők, azon kapta magát a férj, „hogyan egyre többet gondol haza, ahol született, ahonnan eljött”. Nézte a csillagokat, „de nem tudott állásukból eligazodni, nézte a nap járását, a hold feljöttét, de nem tudta, merre induljon”. Merre induljanak: mert a felesége is vele tart, Topio bánatára, aki egy darabig mégis elkíséri őket, azt az utolsó tanácsot adva, hogy ha kunyhót épít, vigyázzon, a csillagok ne világítsanak bele. Egyik kunyhót építették a másik után, született egy gyermekük, aki megtanulta a szarvas, a medve, a róka nyelvét, azok segítették, „merre van a merre”. S a szél fúvásából érezték, hogy a vadász szülőföldje „keletre lehet”. „Elindultak, és hazataláltak.”

Lars hazája, azaz otthona egyre inkább a „nagy haragosság”-é. Azután is, hogy egy lány, Line kerül hozzájuk rá vigyázni, s énekel, mesél, Trollról is, de legtöbbször a sziklahegyről, s az olyan fiúkról, akik „tengerre mentek”. Ő mondja az utolsó, a tizenkettedik mesét is a szegény ember lányáról, akit egy hordó aranyért egy medvéhez adnak. Még mielőtt kiderülne, hogy igazából királyfi, a mostohája varázsolta el – „nappal fehér medve, éjjel medve” –, hiába kéri a lányt, ne beszéljen kettejük dolgairól, a lány ezt nem fogadja meg. Érvényesül, mint a korábbi mesék esetében is, a Propp

(*A mese morfológiája*) megfogalmazta szabály: a hős a tilalmakat megszegi, az ártó szándékú ajánlatokat viszont elfogadja és teljesíti. Büntetésül a medvének el kell vennie a nagyorrú asszony lányát, akinek a keresésére a szegényleány indul. Sziklánál aranyalmával játszadozó öreg anyóka, aztán az aranyguzsalyon aranyfonalat sodró szomszédja segíti, míg eljut a csillagon reggeliző, hold szélén alvó öregemberhez, aki elárulja neki, hogy a lány egy fapalotában lakik az anyjával, „egyikük orra északnak lóg ki az ablakon, a másiké keletnek”. Varázsszéköz, egy balta segít bejutni hozzájuk, hogy ajándékképp átadjon nekik egy aranyalmát, játszani és egy végtelen hosszú aranyfonalat, amelyiknek csak azt kell mondani, „aranyutam, aranyutam, és akkor ő elindul előttek Aranyország felé”, a medvekirályfihoz. Dolga végeztével a szegényleány hazamegy, a hosszú orrúak pedig „még most is mennek, mert nem találják Aranyországot”. Valamiért úgy gondolja a fiú, Line „magáról mesél, ő is csak menne, menne” – ahogy ez, akarata ellenére, hamar be is következik. „Line-nek el kell mennie tőlünk”, jelenti ki a mama, miután egyszer sírva távozott otthonról, „el sem búcsúzott tőlem, nem tudom, miért”. A gyanút, hogy a papa is ludas a dologban, csak felerősíti: ezután még többször veszekedtek, „a falon keresztül hallotta”.

Többé már nem hallhatja civódni őket: kezdődik számára a „nagy kaland”, megy a dunai nagyíékhoz. Bestefar és bestemur, mondják neki a telefonban, „az ablakban fognak állni, amíg Bécsben le nem száll a repülő” – az elbeszélő ezzel a mesék birodalmába emeli őket, hiszen mindkettőjüket felruhazza a távolbalátáson kívül a csodás segítségnyújtás képességével is. Hangjuk a gyermeküket muszájból útjáró engedő nagyszülői aggodás, szeretet és ragaszkodás hangja, a kép pedig, az ablakban állásé, a regény nyitó jelenetét idézi Trollal, az óriás emberrel. Mintha Lars meséje itt érne véget, ez keretezné be történetét.

Életében nem hoz változást Pozsony sem, csak mintha én-azonosságának formálásában most már szerephez jutna a magyar mondakincs s a történelem is. Ha Oslóban, mintegy búcsúzóul még megnézte a viking múzeumban Nansen hajóját, a Framot s a Kontikit (nem tudálékoskodik, nem jegyzi föl, hogy Thor Heyerdahl tutájának volt ez a neve 1947-es expedíciója során) – Pozsonyban a törökök kötik le a figyelmét, az *Egri csillagok*, „a vitézséget gyakorolják”. Mint Bornemissza Gergelynek, az a jelszava – „az a fő, hogy sohase féljünk” –, és van kivel a képzeletbeli patakban is fürdenie, Éva helyett Violával. Utánozzon bármit is, érzelmi indítékul sohasem a félelem, mindig a szeretet szolgál. A vonzódás, mindenekelőtt az anyjához, aki bár elvesztette házaselete egyensúlyát, ám megtalálta a módját, hogy Lars kiegyensúlyozott kis egyéniség

legyen. Az új környezetben is, miután Oslóba visszatérve elköltöznek a papától, az új lakás környékén pedig „pakiszok”, a törökökre hasonlító, nagyon verekedős pakisztáni bevándorlók laknak. A papa néha telefonál, néha elmegey hozzájuk – a mesék kora azonban lejárt. Az óvodában sem mesélnek annyit, mint a magyar óvodákban. Ha Kinga, egy erdélyi lány van vele, három napig, ha Grú, az unokatestvére, vagy ha Dag, aki az istenről mesél – egyforma kíváncsisággal hallgatja. Ha pedig a Pestről jött Gyöngyvér vigyáz rá, akkor a két gyermekével, Manóval és Tepsivel felforgatják a lakást, mindent kivisznek belőle, mert azt játsszák, hogy – a norvég hajósokat követve? – körülviatorlázzák a Földet. Egy másik szoba közepén pedig indián sátrat állítanak, Winnetou-nak talán. Aztán megfogadják, hogy „elindulunk megkeresni őseinket a Duna mellé”. Vikingek, apacsok, magyarok – az azonosulásnak nem a kényszerét, hanem a lehetőségét jelenti mindhárom. Akárcsak a tizenkét mese, a lelki fejlődés elősegítőjeként, ám egyszersmind kivetüléseként is. A mesemondás és hallgatás során, valamely jelentés továbbításakor létrejövő hatás egyes kutatók szerint része annak a szakrális kommunikációnak is, amelyik az emberen túliban való részesedés lehetőségét s örömét nyújtja. Az emberen túliban és az emberiben: a csodásban, a hétköznapi élet fölé emelőben.

IV. De ilyen szerepük van a játékoknak is, amelyek jó része – társak, cimborák híján – a fiú képzeletében zajlik, a mesebeli lények megszemélyesítésével, ami mint stilisztikai alakzat elevenséget, derűt lop az előadásmódjába. Feltűnő ugyanakkor, hogy a valóságos természeti környezet csak igen-igen ritkán kínál számára akár ügyességi próbát, akár valamely elmemozdító tevékenységet, még ritkábban állítja különös helyzet elé. Ha csak nem számítjuk annak, ami többször foglalkoztatja, és amit ellentmondásosan ítél meg, hogy „Norvégiában télen még reggel is éjszaka van”. Egyszer bajnak mondja ezt, másszor jónak tartaná, sőt a legjobbnak, „ha este lenne reggel”, mert akkor felkelnének, világot gyűjtanának, „és már jöhetne is a mese”. Mondhatni, ilyen gyakorlatiasan, ha nem is mindig az érdekei szerint próbál eligazodni a tapasztalatai, élményei számára feltáruló világban is. Legyen az bár – amiben főleg az elején szívesen merítkezik meg – a szavak, a nyelv világa. Legtöbbször az afféle, a gyermeki felfogásra jellemző analógiás gondolkodás mozgatja itt is, mint a mesék „befogadásakor” – például ezért szeretné, mert nagyon borzas, megfésülni azt a sündisznót is, amelyet a nagypapa kutyája, a Tisza fogott, s tán – ahogy norvégül írja: Hele dagen matet jeg en Pingsvin – azért eteti egész nap, mert megszokta, hogy a magyar nagymamánál „mindig enni kell”.

S ez az a két gyermeki tevékenység, a norvég és magyar szokások összehasonlítása, valamint a nyelvek világában való eligazodás, ami nemcsak mint formaképző tartalom jelenik meg, hanem mint a történetmondás hangnemét, hangulatát befolyásoló tényező is.

Azt a bölcselmet, hogy nyelvem határai világom határai, megfogalmazhatná Lars is, hiszen úgy tágul körülötte a világ, ahogy egy-egy fogalmat azonosítani tud a való világ látványaiival és érzéki benyomásaival. Ezért kéri annyiszor a mamát, mutasson neki egy vakondot, de „igazit”, és mert Norvégiában a cserebogarakról sem hallott, ezért őket sem tudja elképzelni. Mint ahogy az ártatlan állatokat sem, hisz nem érti, „mi az, hogy: ártatlan”. Azt sem, „mi az, hogy pej ló”, s „mi az, hogy vakkantani”. „Mi az, hogy pusztaság”, ezt is kérdi, s elfogadja a szellemes, ám nem biztos, hogy szemléletes magyarázatot: „A pusztaság olyan nagy palacsinta, mint a tenger”. A „pórujár”, a „karcús” jelentésével sincs tisztában, de olyan szót sem hallott a norvégok között, hogy „mindentudó”. Azt már nem is kérdi, ki az, milyen az a „csodafurulyás juhász”, mert nem tudja kimondani „ezt a hosszú szót”. Amikor pedig, karácsony előtt a mama énekelni kezdi, hogy „Rossz a Jézus kis cizmája, sír a ködmöne, / ázik, fázik, megveszi az isten hidege”, kivételesen szinte elutasító lesz. Nemcsak arra hivatkozik, hogy nincsenek ilyen norvég szavak, hanem arra is, hogy ő játszani szeret és hogy „a papám se mond verseket soha, nem tud énekelni sem... És nem is fogom tudni, hogy sír a ködmöne, ki talál ki ilyeneket”. Például ő is, ehhez hasonlókat, bájos szövéteivel, beszédfordulatok kifordításaival – öntudatlan nyelvjátékaival. Amikor a mama kitalálja, képzeljék magukat nyusziknak, és a Sárga-tó vizétől a Fodros-tó vizéig keresik s nézik a virágokat, egyszer csak észreveszi, „mamu nyúl” már nincs sehhol, akkor úgy hiszi (s mondja), „nyúldolára ment”. Amikor – az első mesében – az árván maradt kisfiú „rókaaltatót” kezd fűjni a „lomposfarkúnak”, vagy amikor – igaz, nem ő, hanem a mama – úgy beszél a pakiszokról, hogy a juhászlegény bizony – nem elhúzná, hanem – „elfurulyázná az ő nótájukat is”. A kiejtés nehézségein, a tévesztéseken mára már ő is mosolyog. Hogy a repülőt „lepelő”-nek mondta, az erdőbe helyett „ebdőbe” lett, s az emlékszelt pedig még most el-elvéti, „emlékszel”-re cseréli fel. Az pedig, hogy beszédébe nemegyszer kever egész mondatokat norvégül (ezek fordítása lábjegyzetekben szerepel), természetes – ugyanakkor a világhoz való alkalmazkodását jelzi, hogy ezek a történet végére teljesen eltűnnek. Nincs szüksége már segítségre, mint mikor az anyjától kérdezte, hogy „mondják az ilyet magyarul”, az ilyet, hogy „nem csináltak semmit, csak odamentek meg visszajöttek”, ami norvégül: skulking. A mama biztosan a norvég szó, nem

pedig a körülírás alapján fejtette meg, mint egy találós kérdést, hogy az, aki odament meg visszajött, az „naplopó, ingyenélő... mihaszna”. Ez a szófejtő buzgalom, legyen bárkié, az elbeszélő főhőse vagy a szereplőké, csakúgy, mint az egész műnek a nyelv és az ember lényegi egybetartozását hirdető szemlélete Sütő András esszéregényét hozza az emlékezetbe. Az *Engedjétek hozzám jönni a szavakat* talán mintául is szolgált Dobos László előtt. Ha nem például, serkentőül biztosan.

Az elbeszélőnek a norvég mesevilágban való otthonosságát jelzi ugyanakkor, hogy nem szorul segítségre, de nem is nyújt támpontot, ha egy-egy, mások számára bizonyosan ismeretlen szót, fogalmat hall, használ. Úgy mesél Trollról is, mint mindenki ismerőséről – megszabadítva így az elbeszélést attól a nehezéktől, kolonc-tól, amit, mondjuk, a mama magyarázata jelenthetett volna. Fejtegetése arról, hogy a norvég mesevilágban nem egy Troll van, az óriás, hanem trollok vannak mint természetfölötti lények, a sárkányok, boszorkányok rokonai. Hogy a trollok erősek és rondák, némelyiküknek csak egy feje van, de akad három-, hat-, sőt kilencfejű is. Hogy szinte Norvégia szimbólumává váltak, szinte mitológiai alakoknak tekinthetők. A mama, ha nem gyógyszer-ügynök, hanem pedagógus, pláne magyartanár, s ha tanítani, netán fontoskodni vágyik, bizonyosan Ibsen drámáját, a *Peer Gynt*öt is szóba hozza elbeszélő fia előtt. Hogy Peer, a troll-lányok után vágódó legény a trollkirály, Dovre elé jut – s hogy ez az uralkodó ugyanott trónol, Norvégia „nemzeti hegységében”, a Dovrefjelben, ahol a mókás hangzású, tréfás ikerszóra emlékeztető Szoria Moria is van. Olyan „távolban függő” kastélyként, várként, amelyekre – mint Dovre-ra is – a XIX. század közepén bukkant rá két népmesegyűjtő, a Grimm fivérek példáját követő Asbjorsen és Moe (ld. Vaskó Ildikó: *Háncsvirág a trollok birodalmában*. <http://www.tanszertar.hu/eken/2005.02/vasko.htm>). Mindez mint filológiai betét, ha epikai elemként netán bekerül a regény szövegvilágába, az elbeszélés mint előadás lendületét fogja vissza.

Hasonló, a történetmondás folyamatosságát megszakító szerepe lehetne annak az egynéhány leíró elemnek, amelyik a norvég szokásokat, szertartásokat mutatja be. De mert itt sem merül bele különösségük, érdekességük taglalásába, s a magyar szokásokkal való párhuzamba vagy szembeállításukra sem fecsérlí az időt, ezért a pusztá leírásuk eleve az olvasói tudatra bízva – kinek-kinek tudás- és ismeretszintje, valamint buzgalma szerint – a másik szokásvilággal való összevetést. Az elbeszélő néhány esetben azért kivételt tesz: amikor az evés dolgában a norvégok javára ítélt, hogy ők nem esznek annyit, mint a magyarok, a gyerekek meg egyébként is „csak este esznek”.

Mindezt tréfásan adja elő, a feladatnak azzal az örömeivel, amit az ebéd szertartásának kezdetekor a kis haranggal való csengetés jelent. Ilyen még a tánc is: a norvég óvodában „másat” csináltak, mint amire a mama szeretné megtanítani. „Körbe álltunk, és csak mentünk. Úgy. Hosszú lépés, rövid lépés” – ez a norvég tánc koreográfiája, a magyaré meg (a csárdásé talán?): „bokázni, kettőt balra, kettőt jobbra”. S talán utolsó sorban ide tartozik még a negyedik mesének a szabadságról szóló, madármagyarul előadott, áthallásokra serkentő eszmefuttatása arról, hogy nyáron fenn a hegyek között – ahol, ugye, a papa gyermekkori emlékeit kutatják – van a „legnagyobb szabadság. Itt nincs ellenségünk. Amerre ellátsz, mindenütt szabadság. Itt van a szabad madarak országa”.

A lakodalmi szokásról és a keresztelő vallási szertartásának szerves részét alkotó pogány, még a vikingektől származtatott eleméről az ötödik mesével kapcsolatban már volt szó. A születés mítoszához tartozik a szintén nyilván a régmúltból származtatható, általánosan elfogadott (ám alighanem már csak falun, farmokon élő) köszöntőforma, hogy ha „fiú születik, egy marék szénát, ha lány, szalmát akasztanak a ház bejáratához”. Az ünnepkörök közül nem kerül szóba sem a húsvét, sem a pünkösöd – a karácsonynak viszont, ahogy ezt a regénykezdés is mutatja, kitüntetett szerep jut. Azzal az elbeszélői kiegészítéssel, hogy eszmélkedése óta egy kivételével talán minden karácsonyt másutt, nem norvég földön töltöttek. Így aztán a gyermeki tudat az ünnepet az ajándékok vásárlásával azonosítja, s azzal, hogy „itten úgy van, hogy amikor az emberek várják a karácsonyt, világító csillagokat akasztanak az ablakokba”, de felfigyel egy számára szokatlan mozzanatra is: a papa ilyenkor „a hegyi házban mindig felhúzza a lobogót”. Ehhez a gesztushoz, az állami jelkép – már ha a lobogó a nemzeti zászlóval azonos – és az egyházi, vallási ünnep találkozatásához a kisfiú éppúgy nem fűz kommentárt, mint ahogy a pozsonyi meglepetéshez sem: a szentestén a „valamilyen miséről” énekelve érkezőkkel csaknem egyszerre jövő télapóhoz. Hogy Jézus Krisztus, a Megváltó születését miért a Mikulás köszönti, ezen persze csak akkor csodálkozhatna el, ha tisztában volna vele, ki a Megváltó s ki a Mikulás.

A nyelv titkaira vagy a közösségi szokásokra való rácsodálkozás a gyermeki kíváncsiság fokmérője, a gyermekészjárás mutatója. A szerepe azonban nemcsak ennyi. Az én- és az önazonosság alakítója is. Láttuk, a kisfiú előtt inkább a magyar környezet s nyelv számít ismeretlennek, így elbeszélőként számára a nyelv használata s birtokba vétele idegenségérzetének felszámolása is. Nem erőszakkal, persze, hanem olyan fajta természetességgel, annyira magától értetődően, szinte

észrevétlenül, ahogy a norvég mesevilág hősei, kiinduló szituációi és az ezt követő funkciói mellett lassan megjelennek a magyar (vagy a nemzetközi) mesék alakjai, eseményei is. Mindezt a szó szoros értelmében vett szövegközöttséget – vagyis intertextualitást – értelmezhetné, magyarázatokkal láthatná el a vallomástevő narrátor (ld. Troll, illetve a trollok példája), ám nagy erénye, hogy nem teszi. Nem kezd a hasonlításon és utánzáson alapuló „világsajátítási” szintjét, ismereteit meghaladó fejtegetésekbe. Nemcsak korához, de talán alkatahoz illően is elhagy minden okoskodást. Az tehát, amit Szeberényi Zoltán a regény hibájául ró fel, nevezetesen, hogy az író „a gyermeki tudat határait meghaladó teljesítményt ruház” a hőseire, aligha igazolható. Az elbeszélés, „a narráció szintjét” következően a gyermek tudatvilágához igazítja, s keresve se igen találni olyan helyeket, ahol – hangzik a leg súlyosabb kifogás – „egy koravén bölcs kisöreg” mondaná el „a maga történetét”. A regényből száműzettek a bölcselkedések, okoskodások. Ám a reflexiós epikai elemnek ezért a hiányáért bőven kárpótolnának már maguk a mesék történetei is, nem beszélve Lars nevelődési történetéről. Az pedig, hogy a harmadik epikai elem, az ugyancsak a történet, a történetmondás szünetét jelentő leírás is jobbára hiányzik, vagy legalábbis elenyésző szerepű, szintén előnyére válik *A kis vikingnek*. Lars és családja sorsának fordulataira s elbeszélésük eszközeire irányulhat a mesék kiszámíthatatlan eseményei és varázslatos hangulatai miatt már úgyszólván felajzott figyelem. Az a kíváncsiság, netán feszültség, amit csak növel a két világkép, a valószerű és a mesei közötti lényegi eltérés: hogy míg az egyik esetben az emberi cselekedetek és sorsok levezethetők természetes feltételeikből, megmagyarázhatók a mű bemutatott körülményekből, addig a másokban, az érzékszerveink által fel nem fogható, érzékeinken túli világban minden lehetséges, semmi sincs feltételhez kötve. A két valóság szintnek a korábbiakban már jelzett módokon történő egymásra vetítése, egymásba játsztatása mégis olyan esztétikai minőséggel lep meg, az egységes átformáltságával, amelynek az eredménye – mint Szeberényi Zoltán is hiszi – „sok szempontból meghaladja a magyar gyermekirodalom átlagos színvonalát”. Mi több, ha azt a „sok ballasztot” nézzük, amit Koncsol László szerint is a szerző pályakezdő regényei cipeltek, a „funkciótlan szavak terhét”, a reflexiókat, a pátoszt, a kommentárokat, a „cicomát”, vagy az én-forma csapdáit, akkor *A kis viking* úgy tűnhet fel, mint amelyik megszabadult a ballasztoktól s kiszabadult az elbeszélés mód csapdájából. Azaz kiemelkedik a többi Dobos-regény sorából.